

КОМУНІКАЦІЯ ТА БАР'ЄРИ В ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ЗВО

Марина Волощук,

викладач кафедри соціальної роботи, психології
та соціокультурної діяльності імені Т.Сосновської,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,

E-mail: marinabormv@gmail.com

Комунікація набуває важливого змісту у взаємодії, зокрема, під час кризових станів суспільства, в умовах війни, сприяє створенню сприятливого інклюзивного середовища для осіб з особливими освітніми потребами. Так, на сьогодні можна активно фіксувати такі семантичні концепти комунікації: комунікація є засобом обміну інформації, взаємодії членів суспільства або соціальних груп, засобом підтримки та соціально-психологічної допомоги, засобом маніпуляції тощо. У роботах В. Петрик, А. М. Дубини, А. Р. Маркова, Н. О. Марути, розкриваються питання пов'язані з особливостями інформаційно-психологічної війни, загроз психологічному здоров'ю населення та ін. Під час комунікації в умовах війни значну роль відіграє емпатійність, прагнення конструктивної взаємодії підтримки, адже в комунікаційному просторі наявний інформаційно-психологічний тиск інформації, маніпуляції, індивідуальне та стереотипне трактування новин й інформації, інформаційний вакуум (відсутність інформації або ж заміщення інформацією видозміненою, наповненою викривленням, стереотипів, симулякр, агітаційно-пропагандистської інформації тощо), які здійснюють вагомий вплив на

сприйняття та емоційно-психологічний стан, свідомість/підсвідомість людини, «паралізує» адекватну взаємодію та обмін під час комунікації. Війна спричиняє стресову ситуацію, а підтримувальне спілкування знижує стресовий поріг, сприяє мотивації до повноцінної життєдіяльності людини. Особи з порушеннями здоров'я, з особливими освітніми потребами належать до чутливої категорії населення та особливо відчують присутність бар'єрів у суспільстві.

У такому контексті важливим є вивчення потреб та бар'єрів, як соціально-ціннісної сутності в контексті взаємодії осіб з особливими освітніми потребами з суспільством, суспільним простором та громадськістю. Відповідно до даних Центрів контролю й профілактики захворювань (Centers for Disease Control and prevention), які є науково обґрунтованою сервісною організацією, що має мету - захист здоров'я населення. Відповідно до даних Центрів (CDC) можна виділити основні бар'єри у суспільстві, а саме: фізичні, соціальні, політичні, транспортні комунікаційні бар'єри, а також бар'єри ставлення [3].

Зокрема, CDC у комплексі фіксує бар'єри ставлення, які є одними з основних та сприяють виникненню інших бар'єрів (деякі люди можуть не усвідомлювати, що труднощі переміщення до місця або в нього, можуть обмежити людину з інвалідністю від участі в повсякденному житті та спільних повсякденних справах).

Так, комунікаційні бар'єри людей з інвалідністю впливають на слух, вимову та спілкування, взаємодію, читання, письмо і/або розуміння, сприйняття, використання інших способів спілкування, на відміну від людей, які не мають порушень фізичного та ментального здоров'я. Зокрема, слухові повідомлення можуть бути недоступними для людей з порушенням слуху (усне спілкування без супроводу ручного перекладу, відео, які не містять субтитрів, використання технічної мови).

В контексті розвитку майбутнього фахівця поняття комунікації та бар'єрів охоплюють різні вектори дослідження, зокрема, взаємодії понять

«комунікація – спілкування». Вивчення сутності комунікації є скрупульозними та вкрай актуальними, поширена класифікація комунікації та включає її основні різновиди: *пізнавальна комунікація, переконуюча, експресивна, несловесна* (невербальна) комунікація (жести, міміка, пози) та ін.

Окрім того, слід виділити особливості соціальної комунікації та навести різні підходи, пов'язані з розвитком мультимовної міжкультурної комунікації, виникнення комунікативних та інших бар'єрів у інтеракції з соціумом. Так, на думку дослідників серед основних бар'єрів у комунікації можна виділити наступні: мовні; бар'єри сприйняття (наявність іншої точки зору, такої, яка відрізняється від інших, загальноприйнятих, менталітету, світоглядних поглядів та ін.); бар'єри, які зумовлені впливом іншої культури; бар'єри, які є результатом невербальної комунікації (вражень або соціальної, інтимної, публічної дистанції) [2]. Під час спілкування виникають бар'єри першого враження, негативної установки (зокрема, виникає шляхом повідомлення та обміну негативної інформації про когось, що спричиняє виникненню негативної установки, стереотипу сприйняття по відношенню до маловідомої людини, відсутності комунікації, а також взаємодії з цією людиною), бар'єри сприйняття та відношення до осіб із особливими освітніми потребами (часто формуються на соціально-психологічному рівні та включають високий рівень стигматизації, негативні стереотипи, дискримінаційні тенденції сприйняття людей з інвалідністю).

На думку Г.І. Сизко в кожному суспільстві, в залежності від етнопсихологічних і соціокультурних особливостей соціуму формуються *різні типи стигм по відношенню до людей з інвалідністю*, однак переважно ця категорія осіб сприймається негативно, вибудовуючи штучні бар'єри [2].

У формуванні іншомовної компетентності здобувачами освіти з особливими освітніми потребами (ООП) та оволодінні ключовими

компетентностями спілкування іноземною мовою фіксується низка викликів та бар'єрів, а саме, бар'єри сприйняття потреби вивчати англійську мову (через наявний попередній негативний досвід вивчення самостійно або з вчителем, іншими людьми), іншомовної лексики, побудови речення, промовляння слів і речень, оволодінні практичних навичок спілкування іноземною мовою та їх застосування у практичному мовленні під час природної комунікації, а не механічному відтворенні слів та висловів. Формування іншомовної компетентності в умовах навчання здобувачів освіти нефілологічних спеціальностей передбачає створення адаптованих для навчання і викладання умов, зміщення акценту від теоретико-навчальної сутності вивчення англійської мови до професійно-практичної діяльності у комунікації англійською мовою. Зміщення та пріоритизація професійно-практичного підходу для комунікації іноземною мовою важлива у професійному спілкуванні, є однією з ключових компетентностей сприяє кар'єрному зростанні майбутніх фахівців в галузі фінансів, економіки, соціальної роботи, психології, реабілітації, обліку і оподаткування, публічного управління, тощо.

Оволодіння іншомовними комунікативними компетентностями охоплює мовні, мовленнєві, соціально-психологічні, культурно-освітні уміння і навички у побудові взаємодії із соціальним простором, полегшують розв'язання внутрішньо особистісних, міжособистісних та міжгрупових проблем.

Відповідно до «Плану дій щодо створення єдиного європейського індикатора провідних компетентностей» (The European Indicator of Language Competence) іншомовна комунікативна компетентність у своєму складі містить три основних компонента, а саме:

- лінгвістична компетентність (містить систему засвоєних комунікантом знань про функціонування іноземної мови, розкривається в її практичному використанні у процесі мовленнєвої діяльності);
- комунікативна компетентність (здатність застосовувати правила,

які властиві кожному висловлюванню, узгоджуючи їх із загальними граматичними нормами, забезпечуючи ефективне використання мови у процесі комунікації);

- соціальна компетентність (містить соціолінгвістичні, соціокультурні і професійні компоненти, що сприяють втіленню основної мети сучасних тенденцій та підходів освіти, оскільки іноземна мова є засобом соціокультурного розвитку особистості, збагачення знаннями нової культури) [1].

Застосування методики CLIL (Content and Language Integrated Learning) дозволяє ефективно організувати освітній процес, навчання і викладання англійської мови за професійним спрямуванням, оскільки передбачає засвоєння декількох дисциплін англійською мовою, з метою поглиблення комунікативних компетентностей англійської мови і вивчення на новому рівні фахової дисципліни для студентів спеціальностей С1 Економіка; D1 Облік і оподаткування; D2 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок; С4 Психологія; С5 Соціальна робота та ін.

В практиці навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП) та з інвалідністю, зокрема, з порушенням слуху, зору, опорно-рухового апарату, нефілологічних спеціальностей, існує низка питань щодо створення умов для ефективного навчання, побудови освітнього процесу і навчального матеріалу, застосування англійської мови для комунікації у професійній сфері та спілкування з однолітками під час міжнародних навчальних поїздок з використанням засобів англійської мови.

В навчанні та викладанні англійської мови за професійним спрямуванням для студентів з ООП нефілологічних спеціальностей важливим є створення ефективної атмосфери для навчання молоді відповідно до їх потреб, фізичного та психоемоційного стану здоров'я, нозологій, особливостей сприйняття і пізнання, а отже вивчення іноземної

мови для здобувачів освіти можна розглядати як важливий компонент соціалізації, відновлення й реабілітації, розвитку механізмів когнітивного сприйняття, запам'ятовування, мислення тощо.

Під час навчання і викладання англійської мови для здобувачів освіти з ООП нефілологічних спеціальностей варто виокремити роль візуальних та аудіо матеріалів, засобів. Так, під час навчання англійської мови для слабозорих здобувачів освіти важливим є засвоєння навчального матеріалу, що здатне сприйматись на слух, зокрема, вживання слів, які зустрічаються у побутовому житті здобувача, практичній комунікації та важливі у житті особистості. Тому актуальним є залучення здобувачів з ООП до обговорення та опису предметів, які оточують, у тому числі, які важливі у професійній сфері та в умовах іншомовної комунікації.

Для досягнення навчальної мети – формування навиків ефективного засвоєння та використання професійних термінів, висловлювань, реагування на комунікативну ситуацію, використовуються співставлення й створення асоціативних рядів, аналогій з рідною для здобувача мовою та відповідно до соціально-культурної складової особистості.

Прикладом використання зіставлення є саме порівняння та зіставлення професійних понять, термінів, особливостей структури в певних організаціях під час вивчення комунікативних тем на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням, які існують в українській мові та які зустрічаються в англійській мові, та є звичними у діловій сфері людини. Під час такого зіставлення здобувачі освіти проходять кілька етапів свідомого (не автоматизованого і механічного) сприйняття, усвідомленого вивчення та застосування іншомовної лексики як в українській мові, так і в англійській. Дані терміни та складові комунікації важливі у побудові власних висловлювань із розумінням і сприйняттям у фаховому і професійному спілкуванні і подальшій майбутній діяльності сприйняття змісту та концептів, що використовують активно в професійній сфері здобувача освіти.

Так, одним з ключових є підготовчий етап - проговорення слів і виразів, які здобувачі вважають важливими у розкритті комунікативних тем та які вживаються для пояснення цих концептів спочатку українською мовою, а далі, разом із викладачем англійською мовою, створюючи асоціативні ряди та образи сприйняття різних сфер розуміння, вживання даних тем і концептів. Наступним етапом є створення схем зіставлення професійних термінів та понять їх значення, які побутують в українській мові, соціально-комунікативному середовищі здобувачів з варіантами даних понять і термінів в англійській мові, за допомогою викладача здобувачі освіти схематично зображають дані асоціативні ряди, створюючи спільно інтерактивні наочні схеми українською та англійською мовами.

Наприклад, для студентів за ОС бакалавра спеціальності D2 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок для засвоєння матеріалу (граматичного, лексичного), формування навиків сприйняття на слух фонетичного різноманіття вживання слів англійською мовою та під час вивчення теми «Фінанси». Вкрай важливо, опираючись на знання, отримані під час навчальних дисциплін, зокрема, «Вступу до спеціальності», та інших дисциплін з фаху, які вивчались здобувачами освіти на першому курсі, опираючись на елементарні уявлення та знання термінів з фаху засобами української мови спробувати виділити основні компоненти розуміння концепту «Фінанси» та провести фонематичну паралель з існуванням, відмінністю вимови та застосуванням термінів і понять концепту «Фінанси» в англійській мові.

Як правило, студенти генерують схеми із загальною кількістю 7-10 слів і виразів англійською мовою, що асоціативно співвідносяться, на думку здобувачів освіти, з даним концептом.

Під час продовження вивчення теми можна використовувати текстові фрагменти документів, наукових статей, інші зразки текстів, як зразок формального та офіційно-ділового стилю, адже здобувачі освіти

пройшли підготовчі етапи, підготовлені для сприймання на слух, а також до візуального сприйняття текстових матеріалів.

Так, завдяки складеним схематичним зображенням, візуального й сприйняття на слух здобувачі освіти краще ідентифікують поняття, ідеї, спостерігається розуміння здобувачів освіти контекстуального змісту слів і висловлювань, їх граматичної форми, стилю та змісту тексту. Складену схему можна доповнювати, під час прочитання тексту. Так, завдяки доповненню схеми, можна виявити взаємозв'язки, зокрема, у розумінні поняття «finance», і змісту й структури тексту, що допомагатиме у продукуванні власного тексту, реагування на комунікативну ситуацію у майбутній професійній діяльності здобувачів освіти.

У закладах освіти для здобувачів освіти з ООП під час навчання англійської мови застосовується метод Пімслера, що заснований на аудіюванні: аудіо запис відтворює вислови, фрази й речення англійською мовою, а потім повторює їх українською. У виконанні вказаної вправи задіюються власні механізми сприйняття, практичного застосування лексичного матеріалу комунікативної теми, пояснення й продукування власного тексту у практичній комунікативній ситуації. Окрім того, у вправі використовуються аудіо та візуальні компоненти для сприятливого та ефективного сприйняття матеріалу молоддю з ООП.

Формування іншомовної компетентності на сучасному етапі важливе для формування уміння практичного використання засобів іноземної мови, ефективної усної і писемної комунікації у професійній діяльності. Саме тому важливим є контамінування методів для створення ефективного навчального середовища, успішного засвоєння комунікативних тем для «живої взаємодії», професійного спілкування, партнерства та соціалізації за допомогою різних каналів комунікації і навчання.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної ради України. 2019. No 2657-VIII. 2661-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Сизко Г.І. Психологічні бар'єри при взаємодії з людьми з особливими потребами: причини та шляхи подолання. С. 279-287. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v14/i1/28.pdf>
3. Центри контролю та профілактики захворювань, Національний центр з вроджених вад та вад розвитку, Відділ розвитку людини та інвалідності. Дані системи даних про інвалідність та здоров'я (DHDS) [онлайн].